

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

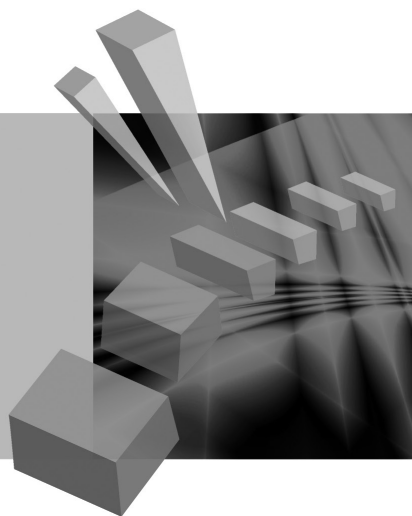
RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

279

Taksonomia 21

Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania



Redaktorzy naukowi

Krzysztof Jajuga

Marek Walesiak



Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Tytuł dofinansowany ze środków Narodowego Banku Polskiego

oraz ze środków Sekcji Klasyfikacji i Analizy danych PTS

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2013

ISSN 1899-3192 (Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu)

ISSN 1505-9332 (Taksonomia)

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Sabina Denkowska, Kamil Fijorek, Marcin Salamaga, Andrzej Sokolowski: Sejm VI kadencji – maszynka do głosowania	11
Barbara Pawelek, Adam Sagan: Zmienne ukryte w modelach ekonomicznych – respecyfikacja modelu Kleina I	19
Jan Paradysz: Nowe możliwości badania koniunktury na rynku pracy	29
Krzysztof Najman: Samouczące się sieci GNG w grupowaniu dynamicznym zbiorów o wysokim wymiarze	41
Kamila Migdał-Najman: Zastosowanie jednowymiarowej sieci SOM do wyboru cech zmiennych w grupowaniu dynamicznym	48
Aleksandra Matuszewska-Janica, Dorota Witkowska: Zróżnicowanie płac ze względu na płeć: zastosowanie drzew klasyfikacyjnych	58
Iwona Foryś, Ewa Putek-Szeląg: Przestrzenna klasyfikacja gmin ze względu na sprzedaż użytków gruntowych zbywanych przez ANR w województwie zachodniopomorskim	67
Joanna Banaś, Małgorzata Machowska-Szewczyk: Klasyfikacja internetowych rachunków bankowych z uwzględnieniem zmiennych symbolicznych.....	77
Marta Jaročka: Wpływ metody doboru cech diagnostycznych na wynik porządkowania liniowego na przykładzie rankingu polskich uczelni	85
Anna Zamojska: Badanie zgodności rankingów wyznaczonych według różnych wskaźników efektywności zarządzania portfelem na przykładzie funduszy inwestycyjnych.....	95
Dorota Rozmus: Porównanie dokładności taksonomicznej metody propagacji podobieństwa oraz zagregowanych algorytmów taksonomicznych opartych na idei metody <i>bagging</i>	106
Ewa Wędrowska: Wrażliwość miar dywergencji jako mierników niepodobieństwa struktur.....	115
Katarzyna Wójcik, Janusz Tuchowski: Wpływ automatycznego tłumaczenia na wyniki automatycznej identyfikacji charakteru opinii konsumenckich ...	124
Małgorzata Misztal: Ocena wpływu wybranych metod imputacji na wyniki klasyfikacji obiektów w modelach drzew klasyfikacyjnych.....	135
Anna Czapkiewicz, Beata Basiura: Badanie wpływu wyboru współczynnika zależności na grupowanie szeregów czasowych	146
Tomasz Szubert: Czynniki różnicujące poziom zadowolenia z życia oraz wartości życiowe osób sprawnych i niepełnosprawnych w świetle badań „Diagnozy społecznej”	154

Marcin Szymkowiak: Konstrukcja estymatorów kalibracyjnych wartości globalnej dla różnych funkcji odległości	164
Wojciech Roszka: Szacowanie łącznych charakterystyk cech nieobserwowanych łącznie	174
Justyna Brzezińska: Metody wizualizacji danych jakościowych w programie R	182
Agata Sielska: Regionalne zróżnicowanie potencjału konkurencyjnego polskich gospodarstw rolnych w województwach po akcesji do Unii Europejskiej	191
Mariusz Kubus: Liniowy model prawdopodobieństwa z regularyzacją jako metoda doboru zmiennych	201
Beata Basiura: Metoda Warda w zastosowaniu klasyfikacji województw Polski z różnymi miarami odległości	209
Katarzyna Wardzińska: Wykorzystanie metody obwiedni danych w procesie klasyfikacji przedsiębiorstw	217
Katarzyna Dębowska: Modelowanie upadłości przedsiębiorstw oparte na próbach niezbilansowanych	226
Danuta Tarka: Wpływ metody doboru cech diagnostycznych na wyniki klasyfikacji obiektów na przykładzie danych dotyczących ochrony środowiska ..	235
Artur Czech: Zastosowanie wybranych metod doboru zmiennych diagnostycznych w badaniach konsumpcji w ujęciu pośrednim	246
Beata Bal-Domańska: Ocena relacji zachodzących między inteligentnym rozwojem a spójnością ekonomiczną w wymiarze regionalnym z wykorzystaniem modeli panelowych	255
Mariola Chrzanowska: <i>Ordinary kriging</i> i <i>inverse distance weighting</i> jako metody szacowania cen nieruchomości na przykładzie warszawskiego rynku	264
Adam Depta: Zastosowanie analizy wariancji w badaniu jakości życia na podstawie kwestionariusza SF-36v2	272
Maciej Beręsewicz, Tomasz Klimanek: Wykorzystanie estymacji pośredniej uwzględniającej korelację przestrzenną w badaniach cen mieszkań	281
Karolina Paradysz: Benchmarkowa analiza estymacji dla małych obszarów na lokalnych rynkach pracy	291
Anna Gryko-Nikitin: Dobór parametrów w równoległych algorytmach genetycznych dla problemu plecakowego	301
Tomasz Ząbkowski, Piotr Jałowiecki: Zastosowanie reguł asocjacyjnych do analizy danych ankietowych w wybranych obszarach logistyki przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego	311
Agnieszka Przedborska, Małgorzata Misztal: Zastosowanie metod statystyki wielowymiarowej do oceny wydolności stawów kolanowych u pacjentów z chorobą zwyrodnieniową leczonych operacyjnie	321
Dorota Perło: Rozwój zrównoważony w wymiarze gospodarczym, społecznym i środowiskowym – analiza przestrzenna	331

Ewa Putek-Szeląg, Urszula Gieraltowska, Analiza i diagnoza wielkości produkcji energii odnawialnej w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej..	342
--	-----

Summaries

Sabina Denkowska, Kamil Fijorek, Marcin Salamaga, Andrzej Sokolowski: VIth-term Sejm – a voting machine	18
Barbara Pawelek, Adam Sagan: Latent variables in econometric models – respecification of Klein I model	28
Jan Paradysz: New possibilities for studying the situation on the labour market	40
Krzysztof Najman: Self-learning neural network of GNG type in the dynamic clustering of high-dimensional data.....	47
Kamila Migdał-Najman: Applying the one-dimensional SOM network to select variables in dynamic clustering	57
Aleksandra Matuszewska-Janica, Dorota Witkowska: Gender wage gap: application of classification trees.....	66
Iwona Foryś, Ewa Putek-Szeląg: Spatial classification of communes by usable land traded by the APA in the Zachodniopomorskie voivodeship...	76
Joanna Banaś, Małgorzata Machowska-Szewczyk: Classification of Internet banking accounts including symbolic variables	84
Marta Jarocka: The impact of the method of the selection of diagnostic variables on the result of linear ordering on the example of ranking of universities in Poland.....	94
Anna Zamojska: Empirical analysis of the consistency of mutual fund ranking for different portfolio performance measures.....	105
Dorota Rozmus: Comparison of accuracy of affinity propagation clustering and cluster ensembles based on bagging idea.....	114
Ewa Wędrowska: Sensitivity of divergence measures as structure dissimilarity measurements	123
Katarzyna Wójcik, Janusz Tuchowski: Machine translation impact on the results of the sentiment analysis	134
Małgorzata Misztal: Assessment of the influence of selected imputation methods on the results of object classification using classification trees ...	145
Anna Czapkiewicz, Beata Basiura: Simulation study of the selection of coefficient depending on the clustering time series.....	153
Tomasz Szubert: Factors differentiating the level of satisfaction with life and the life's values of people with and without disabilities in the light of the "Social Diagnosis" survey	162
Marcin Szymkowiak: Construction of calibration estimators of totals for different distance measures	173

Wojciech Roszka: Joint characteristics' estimation of variables not jointly observed.....	181
Justyna Brzezińska: Visualizing categorical data in \mathbf{R}	190
Agata Sielska: Regional diversity of competitiveness potential of Polish farms after the accession to the European Union	200
Mariusz Kubus: Regularized linear probability model as a filter	208
Beata Basiura: The Ward method in the application for classification of Polish voivodeships with different distances.....	216
Katarzyna Wardzińska: Application of Data Envelopment Analysis in company classification process.....	225
Katarzyna Dębowska: Modeling corporate bankruptcy based on unbalanced samples	234
Danuta Tarka: Influence of the features selection method on the results of objects classification using environmental data.....	245
Artur Czech: Application of chosen methods for the selection of diagnostic variables in indirect consumption research.....	254
Beata Bal-Domańska: Assessment of relations occurring between smart growth and economic cohesion in regional dimension using panel models	263
Mariola Chrzanowska: Ordinary kriging and inverse distance weighting as methods of estimating prices based on Warsaw real estate market	271
Adam Depta: Application of analysis of variance in the study of the quality of life based on questionnaire SF-36v2	280
Maciej Beręsewicz, Tomasz Klimanek: Using indirect estimation with spatial autocorrelation in dwelling price surveys.....	290
Karolina Paradysz: Benchmark analysis of small area estimation on local labor markets	300
Anna Gryko-Nikitin: Selection of various parameters of parallel evolutionary algorithm for knapsack problems	310
Tomasz Ząbkowski, Piotr Jałowiecki: Application of association rules for the survey of data analysis in the selected areas of logistics in food processing companies	320
Agnieszka Przedborska, Małgorzata Misztal: Using multivariate statistical methods to assess the capacity of the knee joint among the patients treated surgically for osteoarthritis	330
Dorota Perło: Sustainable development in the economic, social and environmental dimensions – spatial analysis.....	341
Ewa Putek-Szeląg, Urszula Gieraltowska: Analysis and diagnosis of the volume of renewable energy production in Poland compared to EU countries	352

Danuta Tarka

Politechnika Białostocka

WPŁYW METODY DOBORU CECH DIAGNOSTYCZNYCH NA WYNIKI KLASYFIKACJI OBIEKTÓW NA PRZYKŁADZIE DANYCH DOTYCZĄCYCH OCHRONY ŚRODOWISKA

Streszczenie: Celem pracy jest analiza wpływu sposobu doboru cech diagnostycznych na wyniki klasyfikacji obiektów w badaniach regionalnych na przykładzie danych o stanie środowiska w poszczególnych województwach. W badaniu użyto sześciu metod podstawowych w różnych wersjach (metody Hellwiga, medianowej metody Hellwiga, metody prostej grafowej, k -średnich, Warda, analizy czynnikowej i Bartosiewicz doboru reprezentantek). Dało to łącznie z wyjściowym $n = 18$ zbiorów cech, na których dokonano rangowania obiektów. Porównanie wyników rangowania z użyciem metod doboru i z rangowaniem opartym na zbiorze wyjściowym pokazało, że trzy z metod można uznać za substytucyjne wobec siebie i wobec rangowania bez doboru cech. Pozostałe wyniki rangowania były znacząco różne od rangowania bez eliminacji cech.

Słowa kluczowe: dobór cech diagnostycznych, klasyfikacja, porządkowanie liniowe.

1. Wstęp

W badaniach typu taksonomicznego wyróżnia się zwykle kilka etapów. Pierwszy z nich to określenie celu i zakresu badania i jest to etap specyficzny dla każdego badania. Następnym etapem jest dobór cech do badania. Nie jest to jednak problem zbyt często podejmowany w badaniach praktycznych i nadal nie wypracowano „(...) efektywnej procedury statystycznej wyboru cech” [Wysocki 2010, s. 45]. Dobór cech do badania dzieli się, zasadniczo, na dwa etapy: merytoryczny i formalny. W większości badań empirycznych autorzy podają zestaw dobranych zmiennych bez szerszej dyskusji sposobu doboru. Tymczasem już na etapie analizy merytorycznej, czyli określania, jakie własności powinny mieć cechy diagnostyczne, nie ma pełnej zgodności wśród autorów¹. Etap doboru formalnego jest jeszcze słabiej reprezentowany w literaturze².

¹ Przegląd tych dyskusji autorka przedstawiła w pracy [Tarka 2010].

² W polskiej literaturze szerzej zajmuje się tym problemem Walesiak (np. [2005]), podobnie jednak jak inni autorzy, np. D. Steinly, M.J. Brusco [2008], analizuje problem dla zmiennych stochastycznych

Wielu autorów uważa, że wystarczy tylko uwzględnienie postulatu dyskryminacji cech, co sprowadzają do użycia współczynnika zmienności do eliminacji cech. Na ile jest to jednak wystarczające narzędzie, jest pytaniem do dyskusji. Jednym z argumentów za więcej niż tylko merytoryczną analizą cech, związaną z dziedziną i zakresem badania, jest postulat, by do porządkowania obiektów dobierać cechy zgodnie z ogólną zasadą: maksymalny zasób informacji przy minimalnej liczbie cech.

Pytanie podstawowe zadane w tej pracy brzmi: w jaki stopniu metody doboru cech wpływają na wyniki klasyfikacji obiektów. Celem precyzyjnego określenia kryterium porównania zawężono badanie do analizy wyników porządkowania liniowego opartego na cechach dobranych różnymi metodami, a co za tym idzie – do analizy *podobieństwa uporządkowania obiektów*, a nie podobieństwa uzyskanych zbiorów cech³.

Jeżeli obszar badania jest wąski lub dostępna jest mała liczba cech, do kilkunastu, wówczas nie ma, w zasadzie, problemu z doбором cech do badania. Badacz uwzględnia, na ogół, wszystkie dostępne cechy. Dobór cech zaczyna być istotny, gdy np. cel badania jest określony szeroko (np. poziom rozwoju społecznego itp.), a podstawy teoretyczne zjawiska wymagają do poprawnej analizy dużego zbioru cech. Analiza merytoryczna, choć nadrzędna, może okazać się niewystarczająca.

W niniejszym badaniu zastosowano dwie metody do całego zbioru potencjalnych cech diagnostycznych (metodę Hellwiga i jej medianową odmianę), otrzymując zestaw cech reprezentujących badane zjawisko jako całość, analizę czynnikową oraz trzy metody reprezentujące podejście dualne⁴.

Celem ujednoczenia sposobu uzyskania wyników tak, by tylko typ użytej metody doboru różnicował wynik uporządkowania obiektów, przyjęto następujące założenia:

- 1) podstawowym punktem odniesienia do porównań będzie wynik rankingu uzyskany na zbiorze cech potencjalnych (bez użycia jakiegokolwiek metody doboru, ale po eliminacji cech o współczynniku zmienności poniżej 10%),
- 2) przy doborze cech, tam, gdzie to było niezbędne, przyjęto jako progową wartość współczynnika korelacji liniowej Pearsona na poziomie $r^* = 0,7$,
- 3) wszystkie otrzymane zbiory cech diagnostycznych standaryzowano i ujednoczono zmienne do postaci stymulant poprzez odwrotność,

od strony teoretycznej, tzn. zakłada typ rozkładu i za pomocą symulacji analizuje wyniki klasyfikacji. Podstawowym jednak problemem w badaniach realnych procesów społeczno-gospodarczych jest to, iż nie znamy rzeczywistych rozkładów zmiennych, oraz to, że mając do czynienia z cechami empirycznymi opisującymi całą zbiorowość nie możemy przyjąć założenia o typie rozkładu zmiennych, zwłaszcza że najpopularniejsze założenie o normalności rozkładu jest w przypadku cech społeczno-gospodarczych mocno wątpliwe do przyjęcia.

³ Problem od tej strony przedstawiano np. w pracach [Hadasik 1993; Nowak 1981].

⁴ Polega na klasyfikacji cech w grupy cech podobnych, a następnie na wybraniu reprezentantek grup.

4) porządkowanie liniowe przeprowadzono, konstruując miarę syntetyczną metodą Hellwiga [1968],

5) do porównania wyników rankingów uzyskanych na podstawie poszczególnych zbiorów cech użyto współczynnika korelacji rang Spearmana,

6) tam, gdzie to było niezbędne, użyto odległości euklidesowej, miejskiej i korelacyjnej w postaci $d = 1 - |r|$.

2. Materiał statystyczny i wstępna eliminacja cech

Do analizy jako przykładowy przyjęto zbiór danych dotyczących stanu i ochrony środowiska w układzie wojewódzkim dla roku 2005. Przyjętym kryterium uporządkowania jest ocena stanu i ochrony środowiska w ujęciu wojewódzkim. Jest to kryterium wystarczająco szerokie, by mieć do dyspozycji duży i dosyć spójny merytorycznie⁵ materiał wyjściowy.

Ten wyjściowy zbiór cech przekształcono do postaci wskaźników, uzyskując ostatecznie $k = 80$ cech potencjalnych. Następnie przeanalizowano go z użyciem dwóch „konkurencyjnych”⁶ względnych miar dyspersji⁷. W efekcie do dalszej analizy przyjęto dwa zbiory cech potencjalnych oznaczone jako: Zb1 – powstały na podstawie zastosowania klasycznego współczynnika V_s zawierającego $n = 74$ cechy oraz Zb2 – powstały w wyniku użycia współczynnika V_{MOB} zawierającego $n = 71$ cech. Na tym etapie sprawdzano, jak bardzo użyte miary dyspersji cech różnicują zbiór wyjściowy⁸.

3. Metody doboru cech

W pierwszym kroku zastosowano do zbiorów Zb1 i Zb2, niezależnie, te same procedury doboru cech, uporządkowano obiekty i porównano podobieństwo uzyskanych rankingów. W ten sposób sprawdzono także, na ile użycie dwóch różnych współczynników zmienności różnicowało wyniki rankingów. Do porównania, przede wszystkim skutków wstępnego zastosowania różnych współczynników zmienności,

⁵ Rok 2005 jest ostatnim, w którym opublikowano szczegółowe dane dotyczące zanieczyszczeń powietrza w ujęciu wojewódzkim. Z ponad 20 cech reprezentujących zanieczyszczenia emitowane przez wszystkie zakłady publikuje się osiem rodzajów dotyczących tylko emisji zanieczyszczeń z zakładów szczególnie uciążliwych. Województwa uporządkowano według miary syntetycznej reprezentującej stopień zanieczyszczenia środowiska oraz działalność na rzecz jego ochrony.

⁶ W literaturze często kwestionuje się zasadność użycia średniej arytmetycznej jako punktu odniesienia, rekomendując w zamian medianę jako mniej wrażliwą na nietypowe wartości, jest to jednak sprawa dyskusyjna.

⁷ Klasyczny współczynnik zmienności (V_s) i $V_{MOB} = \frac{Me|x_j - Me(x_j)|}{Me(x_j)} = \frac{MOB}{Me(x_j)}$.

⁸ W tym przypadku zastosowanie współczynnika V_{MOB} wyeliminowało cztery *dotatkowe* cechy w stosunku do V_s .

użyto⁹ parametrycznej metody Hellwiga (MH) oraz jej medianowej modyfikacji¹⁰ (MHme). Obie metody zastosowano do każdego ze zbiorów Zb1 i Zb2 w całości oraz do doboru cech w poszczególnych działach¹¹. W tabeli 1 przedstawiono współczynniki korelacji rang pomiędzy wynikami otrzymanymi z zastosowaniem wymienionych metod doboru cech do zbiorów wyjściowych Zb1 i Zb2 oraz z zastosowaniem tylko współczynników zmienności (Zb1.c i Zb2.c), czyli bez doboru. Jak widać z tab. 1, pomiędzy rankingami obiektów opartymi na cechach dobranych przy zastosowaniu klasycznego współczynnika zmienności (Zb1) i medianowego odchylenia względnego (Zb2) nie ma dużej różnicy. Zbieżność uporządkowań jest rzędu $r_s = 98,5\%$. Jednak zastosowanie różnych metod doboru powoduje zwiększenie różnic pomiędzy wynikami. Najmniejsze różnice występują przy zastosowaniu oryginalnej metody Hellwiga do całości zbiorów Zb1.c i Zb2.c niezależnie, $r_s = 90,59\%$. Analogiczne użycie metody Hellwiga z medianą (M.Hme.c) znacznie zmniejsza podobieństwo rankingów pomiędzy obydwoma zbiorami ($r_s = 77,35\%$).

Tabela 1. Korelacja rang Spearmana wyników rankingów pomiędzy zbiorem Zb1 i Zb2

Metoda doboru	Zb1.c	M.H.c*	M.Hme.c	M.H dział	MHme. dział
Zb2.c	0,9853				
M.H.c		0,9059			
M.Hme.c			0,7735		
M.H. dział				0,5971	
MHme. dział					0,8676

* Litera **c** przy skrócie nazwy metody oznacza, że metodę stosowano do danego zbioru cech potencjalnych jako całości.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Bardzo dużą rozbieżność pomiędzy rankingami obserwujemy, gdy metoda Hellwiga (M.H. dział) jest stosowana do każdego działu w poszczególnych zbiorach jako całościach, odrębnie. Korelacja pomiędzy rankingami na poziomie $r_s = 59,7\%$ sygnalizuje dużą rozbieżność wyników. W przypadku użycia mediany do doboru

⁹ W prezentowanej tu części badania nie uwzględniono metody macierzy odwrotnej, ponieważ odwrotne macierze współczynników korelacji dla Zb1 i Zb2 były źle uwarunkowane, dając na całej przekątnej liczby znacząco większe od 10.

¹⁰ Zob. [Hellwig 1981]; przypomnijmy – modyfikacja polega na użyciu mediany zamiast średniej arytmetycznej, zob. np. [Młodak 2006].

¹¹ Cechy w obu zbiorach zostały przypisane do 7 poszczególnych działów merytorycznych (ziemia, woda itd.), tak ja są umieszczone w roczniku (a więc grupowanie cech było „eksperyckie”, z góry ustalone), a następnie do każdego działu zastosowano metodę doboru cech, uzyskując cechy reprezentujące poszczególne dział. Otrzymane podzbiory cech scalano jako jeden zbiór i utworzono na jego podstawie ranking województw, niezależnie dla Zb1 i Zb2.

cech w poszczególnych działach wyniki pomiędzy zbiorami są znacznie bardziej zbliżone. Można też zauważyć, że medianowa metoda Hellwiga zastosowana do działów ($r_s = 86,76\%$) dała bardziej zbliżone wyniki na obu zbiorach niż zastosowana do zbiorów cech jako całości ($r_s = 77,35\%$).

W następnym etapie zastosowano dodatkowe metody doboru cech już tylko na zbiorze Zb1, eliminując w ten sposób wpływ typu użytego uprzednio współczynnika zmienności. Były to: *analiza czynnikowa*¹², *metoda grafowa*, *metoda Warda*, *metoda k-średnich*.

Schemat postępowania i liczbę pozostawionych przez daną metodę cech przedstawiono¹³ na rys. 1.

Pozostałe, poza analizą czynnikową, metody użyte na Zb1 są *metodami dualnymi* bezpośrednio użytymi do pogrupowania obiektów. Do wyboru reprezentantki grup użyto jednej metody – Bartosiewicz¹⁴ z modyfikacją Nowaka [1990, s. 57]. Jako reprezentantkę grupy wybierano cechę o najmniejszej średniej odległości korelacyjnej od pozostałych cech w grupie¹⁵. W przypadku metod aglomeracyjnych kluczowymi decyzjami w badaniu było określenie sposobu liczenia odległości pomiędzy cechami w przypadku metody Warda oraz sposobu określenia wstępnych centrów skupień w *k-średnich*¹⁶. Obu metod użyto raz do klasyfikacji cech w postaci wyjściowych wskaźników, tak jak to jest wspomniane w literaturze¹⁷, drugi raz, wprowadzając klasyfikację na podstawie odległości korelacyjnej¹⁸. Przyjęto zasadę, że podział powinien być zbliżony do liczby grup eksperckich (siedem) i otrzymano podział na $k = 9$, a dla odległości korelacyjnej $k = 8$ grup w obu metodach.

¹² Jest jedną z często rekomendowanych metod redukcji zbioru cech, a wartości pierwszej składowej uznaje się za miarę syntetyczną umożliwiającą uporządkowanie obiektów. Biorąc jednak pod uwagę wymagania stawiane cechom mającym służyć klasyfikacji i/lub porządkowaniu obiektów, można mieć duże zastrzeżenia co do zasadności użycia tej metody w najczęściej proponowany sposób. Procedura nie spełnia warunków reprezentatywności i co najwyżej słabego skorelowania użytych cech.

¹³ Brakujące oznaczenia są objaśnione w przypisach 16, 17, 19.

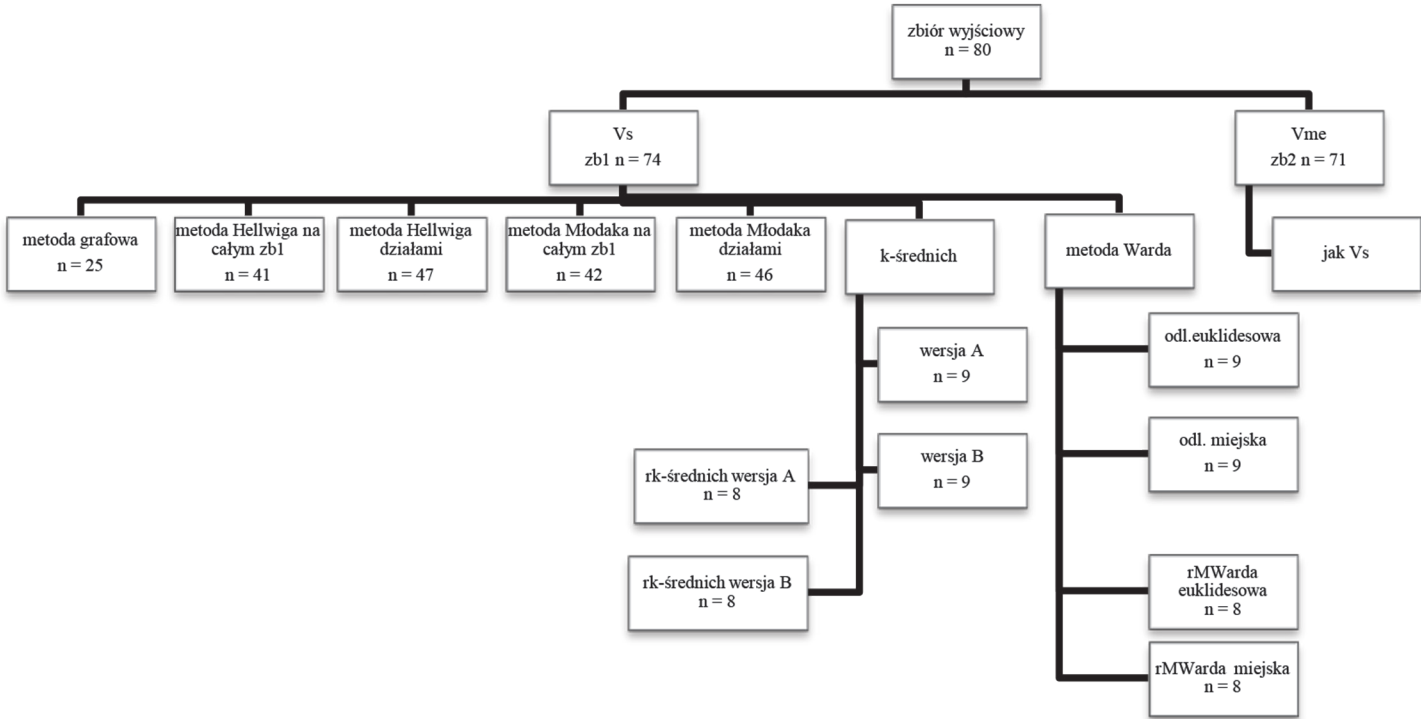
¹⁴ Dokładniejszy przegląd metod grafowych można znaleźć np. w pracy [Grabiński i in. 1982, s. 138-145].

¹⁵ W przypadku klasyfikacji metodą grafową nie udało się jednoznacznie rozstrzygnąć czy reprezentantką jednej z grup ma zostać cecha X19 czy X68, wobec czego przyjęto dwa odrębne zbiory cech diagnostycznych. W jednym pozostała pierwsza z tych cech (zbiór graf19), w drugim zaś druga cecha (zbiór graf68).

¹⁶ Dla metody Warda przyjęto dwie metryki euklidesową oraz miejską. Podobnie przy *k-średnich*, w wersji a przyjęto maksymalizację odległości skupień, w wersji b zaś – sortowanie odległości i branie obserwacji przy stałym interwale. Nazwy metod w skrótach odpowiednio: Ward eukl, Ward miejska, *k-śred a*, *k-śred b*.

¹⁷ Użyto tego słowa celowo, na ogół bowiem autorzy przy omawianiu metod klasyfikacji obiektów wspominają, że można ich użyć do klasyfikacji cech bez wglębiania się w szczegóły ich stosowania, zob. np. [Gan, Ma, Wu 2007; Grabiński i in. 1982].

¹⁸ W tabeli będą one oznaczone jako **rWard eukl**, **rWard miejska**, **rk-śred a**, **rk-śred b**.



Rys. 1. Użyte metody doboru cech diagnostycznych i liczba uzyskanych cech (n)

Źródło: opracowanie własne.

4. Wyniki badania

W wyniku użycia wymienionych metod doboru wraz z ich odmianami otrzymano $m = 14$ zbiorów cech diagnostycznych wyodrębnionych już tylko na podstawie zbioru Zb1, a następnie dokonano na tych zbiorach uporządkowania obiektów. Do porównania stopnia podobieństwa rankingów między nimi użyto współczynnika korelacji rang Spearmana. Wartości współczynników korelacji rang Spearmana dla wszystkich rankingów przedstawiono w tab. 2. Na jej podstawie można przeanalizować stopień podobieństwa rankingów między poszczególnymi metodami. Zaczynając analizę od spojrzenia na podobieństwo wyników rangowania tymi samymi metodami różniącymi się tylko: sposobem stosowania¹⁹, określania podobieństwa²⁰ punktem odniesienia²¹, możemy stwierdzić, że już przy tym najprostszym różnicowaniu metod wyniki rankingów odbiegają od siebie znacząco. Zbliżone uporządkowania otrzymano dla klasycznej i medianowej metody Hellwiga zastosowanych do działów merytorycznych ($r_s = 0,903$) oraz do całości zbioru ($r_s = 0,871$). Jeszcze tylko metoda k -średnich w wersji a i b²² daje podobieństwo wyników na poziomie $r_s > 0,7$. Pozostałe metody dają bardzo różniące się uporządkowania obiektów. Przechodząc do porównania współczynników korelacji rang różnych metod parami, możemy stwierdzić, że największe podobieństwo między uporządkowaniami wykazują wyniki uzyskane metodą grafową i klasyczną metodą Hellwiga dla całości zbioru ($r_s = 0,821$) oraz między grafową i medianową metodą Hellwiga na całości zbioru. Jeśli badacz założy, że osiemdziesięcioprocentowe podobieństwo jest wystarczające, wówczas możemy uznać te trzy metody za substytucyjne pomiędzy sobą. Pozostałe metody wykazały podobieństwa rankingów pomiędzy sobą na poziomie poniżej $r_s < 0,7$, poza metodami rk -średnich i r Ward miejską ($r_s = 0,747$). Obie te metody mają jednak niskie współczynniki korelacji rang z uporządkowaniami z pozostałymi metodami. Najmniej podobne wyniki otrzymano pomiędzy rankingami metodą Warda i k -średnich we wszystkich ich odmianach a pozostałymi metodami.

Ostatnim krokiem analizy jest prześledzenie, jak bardzo zbliżone do siebie są rankingi z wykorzystaniem poszczególnych metod doboru cech i rankingu bez doboru. W tym celu przeanalizujemy pierwszą kolumnę tab. 2.

Punktem centralnym porównania jest ranking oparty na wyjściowym zbiorze Zb1, a więc bez doboru cech. *Pytanie badawcze jest następujące: na ile dobór cech (już choćby poprzez redukcję ich liczby) zmienia wyniki uporządkowania obiektów i na ile prezentowane metody są substytucyjne w stosunku do uporządkowania na*

¹⁹ Do całości zbioru cech potencjalnych lub do jego działów merytorycznych odrębnie.

²⁰ Odległość miejska, euklidesowa, korelacyjna (metoda Warda, k -średnich).

²¹ Średnia, mediana.

²² Różnice zob. przypis 13.

Tabela 2. Korelacja rang Spearmana pomiędzy wynikami rankingów przy różnych metodach doboru cech dla zbioru Zb1

Metoda	zb1 całość	M.H.c	M.Hme.c	M.H. działy	M.Hme. działy	graf19	analiza czynnikowa	k-średnich a	k-średnich b	Ward eukl	Ward miejska	rk-śred a	rk-śred b	rWard eukl	rWard miejska
zb1 całość	1														
M.H.c	0,821	1													
M.Hme.c	0,832	<i>0,871</i>	1												
M.H. działy	0,485	0,626	<i>0,779</i>	1											
M.Hme. działy	0,418	0,541	0,647	<i>0,903</i>	1										
graf19	0,918	<i>0,821</i>	<i>0,803</i>	0,444	0,294	1									
analiza czynnikowa	0,662	0,418	0,353	-0,135	-0,209	0,638	1								
k-średnich a	0,541	0,147	0,324	0,115	0,085	0,359	0,347	1							
k-średnich b	0,803	0,524	0,609	0,262	0,203	<i>0,703</i>	0,444	<i>0,706</i>	1						
Ward eukl	0,176	0,206	0,097	0,024	0,262	-0,029	0,026	0,185	0,147	1					
Ward miejska	0,176	0,124	0,344	0,485	0,671	-0,059	-0,197	0,338	0,276	0,471	1				
rk-śred a	0,774	0,521	0,612	0,300	0,291	0,674	0,456	0,588	<i>0,782</i>	0,132	0,194	1			
rk-śred b	0,485	0,432	0,524	0,235	0,071	0,515	0,129	0,129	0,632	-0,018	-0,059	0,644	1		
rWard eukl	0,397	0,453	0,515	0,518	0,574	0,244	-0,179	0,121	0,482	0,474	0,426	0,438	0,603	1	
rWard miejska	0,412	0,176	0,238	0,038	0,076	0,400	0,171	0,329	0,438	0,176	-0,109	<i>0,747</i>	0,559	0,350	1

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

zbiornie bez doboru cech²³? Nie określimy, który ranking jest lepszy, bowiem nie mamy kryterium “lepszości²⁴”.

Pewnym zaskoczeniem okazało się, iż największe podobieństwo w porządkowaniu obiektów w stosunku do wyników zbioru wyjściowego Zb1 dała prosta metoda grafowa²⁵. Podobieństwo wyników jest bardzo duże, zważywszy na to, iż zredukowała ona zbiór z $n = 74$ do $n = 25$ cech. Następnym najbliższym wynikiem dała medianowa wersja metody Hellwiga, a za nią uplasowała się oryginalna metoda Hellwiga. Zakładając, że np. $r_s = 0,8$ jest progowym poziomem podobieństwa, w granicy tej mieści się jeszcze metoda k -średnich dla wskaźników w poziomach w wersji \mathbf{b}^{26} . Sporym zaskoczeniem okazało się małe podobieństwo wyników metody Hellwiga i medianowej w ujęciu działowym, co wymaga jednak dodatkowej analizy merytorycznej. Relatywnie dobrze też, biorąc pod uwagę przedstawione wcześniej zastrzeżenia, wypadła analiza czynnikowa, dając bardziej podobny wynik rankingowy do rankingowy na całości zbioru ($r_s = 0,662$) niż dwie wersje k -średnich i metoda Warda we wszystkich odmianach. Metoda Warda we wszystkich wersjach dała najmniej podobne wyniki i nie można tego wyjaśnić dużą redukcją liczby cech, bowiem identyczną liczbę cech miała k -średnich.

5. Wnioski

Biorąc pod uwagę tylko współczynniki zmienności jako sposób eliminacji cech²⁷, otrzymano małą różnicę ($r_s = 0,9853$) pomiędzy wynikami rankingów na alternatywnych zbiorach Zb1 i Zb2, co oznacza, że dodatkowa eliminacja cech znacząco zwiększyła zróżnicowanie wyników rankingów. Przy czym dobór cech dla zbioru jako całości dał wyższe współczynniki korelacji rang pomiędzy zbiorami Zb1 i Zb2 traktowanymi jako całości niż dobór cech dla każdego z działów odrębnie.

Podsumowując zaś wyniki uzyskane przy różnych metodach doboru na tym samym zbiorze wyjściowym (Zb1), można stwierdzić, że przyjmując jako progowe podobieństwo np. $r_s = 0,8$, możemy uznać metodę grafową, obie wersje metody

²³ W rozumieniu odpowiedzi na pytanie czy, w granicach zdefiniowanego przez badacza poziomu podobieństwa dają takie same uporządkowania.

²⁴ Określenie tego jest w badaniach społeczno-gospodarczych w dużej mierze elementem wiedzy merytorycznej, a nie formalno-statystycznej.

²⁵ Przy okazji można stwierdzić też, że cecha X19 lepiej reprezentuje swoją grupę niż X68, rozumiejąc przez to reprezentatywność informacyjną (nastąpiła mniejsza utrata informacji w stosunku do zbioru wyjściowego). Współczynnik korelacji rang pomiędzy wynikami z użyciem zbioru graf19 a zbiorem Zb1 bez doboru był wyższy niż zbioru graf68. Ten ostatni zbiór wyeliminowano więc z dalszego opisu.

²⁶ Przyjmowanej standardowo w obliczeniach.

²⁷ W tym przypadku użycie mediany nie zmieniło istotnie rangowania obiektów, choć cechy były mocno zróżnicowane pod względem siły i kierunku asymetrii.

Hellwiga oraz jedną z wersji k -średnich²⁸ za substytucyjne w stosunku do braku doboru cech. Wobec tego, w zależności od potrzeb, jeśli chcemy zredukować liczbę cech, zachowując maksymalną informację ze zbioru pierwotnego, wówczas można użyć którejś z powyższych metod²⁹.

Pozostałe metody i ich sposoby użycia dają na tyle różniące się wyniki, iż można uznać je za „konkurencyjne” w stosunku do wymienionej powyżej grupy i braku doboru cech. Powyższe wnioski obciążone są dużą niepewnością co do ich ogólności ze względu na to, że oparte są na jednym empirycznym przykładzie. Dalsze badania empiryczne oparte na danych dotyczących innych obszarów społeczno-gospodarczych pozwolą, być może, na większe uogólnienia. Jest to problematyka, która wymaga dalszych analiz.

Literatura

- Gan G., Ma Ch., Wu J. (2007), *Data Clustering Theory, Algorithms, And Applications*, ASA-SIAM Series on Statistics and Applied Probability.
- Grabiński T., Wydymus T., Zeliaś A. (1982), *Metody doboru zmiennych w modelach ekonometrycznych*, PWN, Warszawa.
- Hadasik D. (1993), *Kilka uwag na temat porównywalności wyników różnych badań taksonomicznych*, „Przegląd Statystyczny”, nr 2, s. 233-236.
- Hellwig Z. (1968), *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, „Przegląd Statystyczny”, nr 4.
- Hellwig Z. (1981), *Wielowymiarowa analiza porównawcza i jej zastosowanie w badaniach wielocechowych obiektów gospodarczych*, [w:] *Metody i modele matematyczno-ekonomiczne w doskonaleniu zarządzania gospodarką socjalistyczną*, red. W. Welfe, PWE, Warszawa.
- Nowak E. (1981), *Badanie zgodności metod wyboru cech diagnostycznych*, „Przegląd Statystyczny”, nr 3-4, s. 301-309.
- Nowak E. (1990), *Problem informacji w modelowaniu ekonometrycznym*, PWN, Warszawa.
- Ochrona środowiska 2006*, (2006), GUS, Warszawa, Informacje i Opracowania Statystyczne
- Steinly D., Brusco M.J. (2008), *Selection of variables in cluster analysis: an empirical comparison of eight procedures*, „Psychometrika” vol. 73, no. 1, s. 125-144.
- Tarka D. (2010), *Własności cech diagnostycznych w badaniach typu taksonomicznego*, *Ekonomia i Zarządzanie*, Politechnika Białostocka, Białystok, t. 2, nr 4, s. 194-205.
- Walesiak M. (2005), *Problemy selekcji i ważenia zmiennych w zagadnieniu klasyfikacji*, [w:] K. Jajuga, M. Walesiak, *Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania*, *Taksonomia 12*, Prace Naukowe AE we Wrocławiu nr 1076, s. 106-118.
- Wysocki F. (2010), *Metody taksonomiczne w rozpoznawaniu typów ekonomicznych rolnictwa i obszarów wiejskich*, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań.

²⁸ Fakt, że jest to tylko jedna z wersji metody k -średnich, jest nieco kłopotliwy do wyjaśnienia i nie ma pewności, czy nie jest to wynik specyficzny związany z obszarem, dla którego przeprowadzano analizę.

²⁹ Bardziej precyzyjne wnioski można by wyciągnąć, powracając do analizy merytorycznej wyników, ale nie pozwala na to ograniczony zakres niniejszej pracy, analiza merytoryczna będzie więc przeprowadzona odrębnie.

INFLUENCE OF THE FEATURES SELECTION METHOD ON THE RESULTS OF OBJECTS CLASSIFICATION USING ENVIRONMENTAL DATA

Summary: The main aim of the paper is a comparison of the diagnostics features selection methods influence on regional objects linear and nonlinear classification using as an example official environmental data on Polish voivodeships. Six methods and their variations were used. Those used methods were: Hellwig method, median Hellwig method, simple graph method, k-means method, Ward method, factor analysis and Bartosiewicz method of finding group representative. Eighteen sets of diagnostic features were obtained which were used to rank objects. Spearman's coefficient of correlation was used to compare results of rankings. Three of the methods gave comparable results to original data ranking, the rest of them gave very different results.

Keywords: features selection methods, objects classification and ranking.